

Några enstaka påverkade opinionen

marrätten – för bevisupptagning – det var då cirka sju år sedan styckningen påstods ha ägt rum. Kammarrätten hörde ett antal vittnen, ändrade sin tidigare dom och frantog A och H deras legitimationer. Tyvärr fick inte HSAN tillfälle att yttra sig i denna nya omgång. Kammarrättens dom nr 2 meddelades den 31 maj 1991. Det blev slutpunkten, och så är läget när detta skrives. Resning av målet söks nu hos Regeringsrätten.

Till slut några ord om »Döden är en man». Lindeberg har haft till syfte att dels jämföra nyhetsmediernas bild av ett uppmärksammat rättsfall med fakta i målet, dels söka svar på frågan om publiciteten påverkat den rättsliga processen. Från åskådarplats så här i efterhand är det kusligt att se hur medierna kring detta mordfall bygger en bild av A och H som riktigt onda människor, en bild grundad på slarvig användning av fakta, felaktigheter, rykten, överdrifter och halvsanningar. Det är ju ingen tvekan om att allmänhetens uppfattning om vad som förevarit färgats av denna bild. Undantag finns, men hos folk i allmänhet sitter bilden ännu kvar. Det har jag kunnat konstatera.

Blottlägger brister inom rättsväsendet

Boken »Döden är en man» är både spännande och välskriven. Den blottlägger brister inom rättsväsendet. Särskilt gäller detta polisutredningen. Boken kunde i stora stycken tjäna som lärobok för hur polisförhör inte skall skötas. (Leif GW Persson säger i ovan nämnda artikel i DN att det är den sämsta mordutredning han tagit del av.)

Läkarna hördes i hundratals timmar av polis och åklagare, varvid användes förhörsmetoder som jag inte trodde förekom i Sverige. (A och H förklarade hela tiden att de inte hade något med saken att göra, även när man sökte spela ut dem mot varandra.) Uppgifter läcktes till media.

Man anordnade vittneskonfrontationer, som inte uppfyllde några av de regler som skall gälla. (Jfr Lindeberg s 348-9, Birgit Hellbom i Svensk Juristidning 1994 s 298 samt Astrid Holgerson-Birgit Hellbom: Facts or fiction as evidence in court, utgiven av Almqvist Wiksell International.)

Det behövdes en så omfattande och väldokumenterad utredning som Lindebergs bok för att frigöra en objektiv syn på denna rättsaffär. Tidigare var det knappast någon idé att diskutera saken, eftersom man inte blev tagen på allvar eller ansågs originell eller obekvämt om man hävdade en annan syn på detta rättsfall än den av nyhetsmedierna hos den svenska allmänheten inetsade uppfattningen. •

Med anledning av Per Lindebergs bok »Döden är en man» publicerades i Läkartidningen 24/99 flera bidrag. När Gunilla Bring där gör sig till företrädare för »den rättrådiga rättsmedicinen» och inkompetensförklarar sina forna kolleger krävs några ytterligare kommentarer förutom de av Per Lindeberg givna.

Rättsläkare i Sverige liksom i andra länder måste i sin profession basera sitt arbetssätt och sina bedömningar på medicinsk vetenskap men också, till skillnad från sina sjukvårdande kolleger, vara medvetna om vissa grundläggande rättsliga, framför allt straffrättsliga och processrättsliga principer.

I vårt rättssystem är det åklagaren som skall övertyga domstolen om den tilltalades skuld genom att framlägga en tillräckligt övertygande bevisning. Om minsta tveksamhet råder i skuldfrågan blir utslaget friande; »in dubio pro reo». Eftersom domstolen saknar egen medicinsk kompetens är det ett absolut krav att den som skall tillföra expertkunskap, agera sakkunnig, i varje påstående också meddelar graden av säkerhet eller osäkerhet i uttalandet. Det stora flertalet rättsläkare är väl medvetna om denna för medborgarnas rättssäkerhet så avgörande princip.

Gunilla Bring har en mera svepande bedömningsmetod som, oaktat att hon i sin artikel hävdar att skuldfrågan skall bedömas av jurister, förefaller baseras just på ett primärt ställningstagande till skuld som därefter i kategoriska formuleringar bör appliceras på de slutsatser som avrapporteras till uppdragsgivande myndighet och domstol.

Nedan väljer jag att följa den av Gunilla Bring genomförda dispositionen.

Dödsdomen/dödssättet

Beträffande dödsorsaken/dödssättet bör påpekas att Rättsliga rådet var helt ense med Rajs bedömning att da Costas

dödsorsak inte kunde fastställas. Varje uttalande om dödsorsaken i en sådan situation måste bli en spekulation. Rättsliga rådets utlåtande till Stockholms tingsrätt granskades av JO med anledning av en anmälan av två kolleger som hänvisade till Hanna Olssons bok. JO inhämtade i frågan inte bara synpunkter från Rättsliga rådet utan även från professorn i rättsmedicin Jörn Simonsen, Köpenhamn och från Socialstyrelsen.

I JOs ställningstagande 1992-06-22 framgår att Rättsliga rådet uttalat: »att orsaken till da Costas död inte kunnat fastställas, att det faktum, att den döda kroppen styckats, starkt talar för att hon bragts om livet, men att andra dödssätt (förgiftning, olyckshändelse, självmord, sjukdom) inte kan uteslutas...»

[det bör hållas i minnet att den genomsnittliga livslängden för kvinnliga heroinmissbrukande prostituerade är under trettio år och endast en bråkdel av dessa blir tagna av daga (egen

kommentar).] JO uttalade: »Hanna Olsson skriver i boken (sidan 95) att inte ett enda obduktionsfynd stöder påståendet att C. kan ha dött genom förgiftning, olyckshändelse, självmord eller sjukdom. Med rådet för ändå fram dessa orsaker som tänkbara.»

JOs bedömning blev: »Rättsliga rådet har emellertid sammanfattningsvis endast framhållit att andra dödssätt (förgiftning etc) inte kan uteslutas. Detta uttryckssätt är betydligt svagare än termen 'tänkbara'. Rättsliga rådets formulering på denna punkt kan inte tolkas på annat sätt än att andra dödsorsaker inte är sannolika men att de för den sakens skull inte kan uteslutas. Tingsrättens fråga till rådet om möjligheten av andra dödsorsaker får därmed enligt min mening anses besvarad på ett godtagbart sätt.»

Mot bakgrund av ovanstående är det alldeles självklart att Rättsliga rådet inte talade om »mord eller styckmord». Begreppet mord är en i brottsbalken definierad uppsåtlig gärning. Uppsåtet är som regel omöjligt att bedöma utifrån medicinska fynd och överlämnas, liksom gärningen i sin helhet, därför i vår rättsordning till domstol att avgöra efter att alla kända fakta i målet värderats. De två jurister som ingick i rättsliga rådet då yttrandet i da Costa-ärendet avfattades får förutsättas ha svarat för att yt-

”Detta uttryckssätt är betydligt svagare än termen 'tänkbara'.”

Författare

PETER KRANTZ

docent, överläkare, Rättsmedicinska avdelningen, Lund.

randet var invändningsfritt i detta avseende. Att Socialstyrelsen i sin blankett för dödsbevis/dödsorsaksintyg likväl önskar kryss i sådan ruta avseende dödssättet gör inte denna bedömning mera möjlig, utan speglar ett ofta utöpskt statistiskt önskemål.

Jävsfrågan

Beträffande jävsfrågan är det som gammal medarbetare till Gerhard Voigt min bestämda uppfattning att den påstådda antipatin mellan Jovan Rajs och Rättsliga rådet, särskilt Gerhard Voigt, uppstod i samband med detta ärendes uppseendeväckande hantering. Jag kan tydligt påminna mig hur Gerhard Voigt 1984 berättade att han blivit uppringd av Jovan Rajs som informerat om och kommenterat att hans medarbetare anhöllits som misstänkt för mord. En sådan kollegial åtgärd skulle näppeligen en uttalad meningsmotståndare komma i åtnjutande av.

Det har vidare påståtts att motsättningarna skulle ha uppstått under Jovan Rajs tjänstgöring i Lund hos Gerhard Voigt. Någon sådan tjänstgöring har aldrig förekommit utan är bara ett i raden av grundlösa påståenden i syfte att misstänkliggöra den rättsmedicinska sakkunnigruppen, Rättsliga rådet.

Styckningssättet

Beträffande styckningssättet anser jag att Gunilla Bring i enlighet med sina beskrivna värderingsprinciper tillmäter dessa observationer alltför avgörande

betydelse. De flesta rättsmedicinska bedömare torde vara överens om att värdering av sådan fynd som styckningsmetod aldrig är helt entydig. Bedömningen kan likväl vara av värde i en spänningssituation efter en okänd gärningsman för framtagandet av s k gärningsmanprofil och är liksom denna grundad på något ökad sannolikhet för att gärningen gjorts i ett visst syfte eller att gärningsmannen är en viss typ men har till skillnad från vad många tror ett mycket lågt eller nästan obefintligt bevisvärde vid rättegången. I såväl vårt land som i profileringens hemland USA är man överens om att fällande dom kräver helt annan bevisning.

Läkareetik

I egenskap av chef för den rättsmedicinska avdelningen i Lund vill jag med anledning av Gunilla Brings utläggning avseende läkareetik göra följande kommentar till hennes påstående att underhudspreparation »bara var rutin i Lund» implicerande tveksam yrkesetik. Som Gunilla Bring i sin egen forskargärning torde vara väl medveten om kan det råda mycket olika uppfattning om vad som är rimligt och försvarbart att tillvarata vid en obduktion.

Vid rättsmedicinska undersökningar ställs ofta allmänhetens uppfattning om kroppens okränkbarhet mot rättssäkerhetens krav på noggrann och komplett undersökning som en absolut nödvändig bedömningsbas. Lagstiftaren har härvid beslutat att rättssäkerhetsintresset har företräde och Rättsmedicinalverket (RMV) har i »Underlag för nationella riktlinjer inom rättsmedicin och rättskemi» utgivna 1993 fastställt metoden med underhudspreparation som nödvändig vid utredning av fall där misstanke föreligger om handgemäng, eller annat trubbigt våld utövat av annan person kan vara av betydelse för utredningen av dödsorsaken.

Gunilla Bring skriver i sina avslutande kommentarer: »Vad tror andra läkare, jurister, journalister och allmänheten att vi rättsläkare sysslar med?» Det är min övertygelse att de flesta bl a efter Per Lindebergs bok istället frågar sig: Hur kunde vissa journalister, någon enstaka rättsläkare, Hanna Olsson och Gunilla Bring påverka opinionen så förfärande som blev fallet i »styckmordsrättegången»? Utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv är det dock trösterikt att Gunilla Bring sedan många år avslutat sin gärning som aktiv rättsläkare. •

”De flesta rättsmedicinska bedömare torde vara överens om att värdering av sådan fynd som styckningsmetod aldrig är helt entydig.”

Kommentar:

Rättssäkerheten kräver sakkunskap och etik

Jag blir både förvånad och besviken över Peter Krantz replik. Har han verkligen läst Per Lindebergs bok? Jag har svårt att förstå hur han i så fall kan tycka att Lindebergs framställning av vissa rättsläkares agerande, inklusive Rättsliga rådets, är förenligt med läkareetik och sakkunskap. Hur kan Lindeberg bortse från den etiska frågan om avskärningen av »Margaretas» huvud och påstå att det var både befogat och sanktionerat av äldre kolleger? Hur kan någon bortse från Rättsliga rådets allvariga misstag, som att spekulera i naturliga dödsorsaker när man ombads uttala sig om *sannolika* sådana, av betydelse för *dödssättet*, och att missa vad som verkligen stod i Rajs' obduktionsprotokoll angående den 7:e halskotan? På vilket sätt var Rättsliga rådets utlåtande mer sakkunnigt och mindre jävigt än Rajs'?

Nog borde vi kunna vara överens om att jävsproblematiken, både i allmänhet

och i en liten kår som rättsläkarnas i synnerhet, är mer komplicerad än att handla om »meningsmotsättningar»? Har inte Peter Krantz, som jag, funderat över hur man utser vilka rättsläkare som ska granska vilka? Har Peter Krantz aldrig fått en känsla av att personliga bindningar och/eller motsättningar haft större betydelse än sakfrågorna när Rättsliga rådet yttrat sig? »Caesars hustru får inte ens misstänkas ...» (Plutarkos, 120 e Kr)

Jag lämnade rättsläkaryrket frivilligt för att ägna mig åt forskning, men tycker att rättsmedicinen och rättsmedicinarnas gärning är för viktiga för att tillåtas smutskastas som jag anser sker i Lindebergs bok.

Gunilla Bring

leg läkare, specialist i rättsmedicin, forskare vid belastningsskadeenheten, Arbetslivsinstitutet, Umeå

Kommentar

Ett citat ur Sydsvenska Dagbladet av den 19 april 1991: »... Peter Krantz håller med om att det kan finnas en undermedveten drift inom ett yrke att skydda varandra. – Än idag kan man nog inte utesluta sådana subtila känslor...».

Om det finns en konflikt mellan lojalitet inom en yrkeskår och strävan efter sanningen – då väljer jag det senare. Detta är min drift.

Jovan Rajs

professor i rättsmedicin,
Stockholm

